

İLSAM Akademi Dergisi

Journal of ILSAM Academy

ISSN 2757-9212

Kutsal Suyun İzinde: Suya Yüklenen Dini ve Sembolik Anlamlar

*On the Trail of Sacred Water: Religious and Symbolic Meanings
Attributed to Water*

Maksude KURT FİDAN

Dr.,
MEB Kaşüstü Cumhuriyet Ortaokulu,
Trabzon /Türkiye
maksudekurtfidan@gmail.com
ORCID: 0000 0001 6942 2269

Cilt / Issue: 1(1), 1-27
Geliş Tarihi: 7.1.2021
Kabul Tarihi: 16.2.2021

Atf: Kurt Fidan, Maksude. "Kutsal Suyun İzinde: Suya Yüklenen Dini ve Sembolik Anlamlar". *İLSAM Akademi Dergisi* 1/1 (Mart 2021), 1-27.

Dipnot: Maksude Kurt Fidan, "Kutsal Suyun İzinde: Suya Yüklenen Dini ve Sembolik Anlamlar", *İLSAM Akademi Dergisi* 1/1(Mart 2021), Sayfa.

ÖZ

İnsanlığın binlerce yılı bulan dini tecrübesinde kutsallık atfettiği pek çok tabiat unsuru olmuştur. Gök cisimleri, hayvanlar, dağlar, ağaçlar ve su bunlardan bazılarıdır. Ancak su, diğer unsurlardan farklı olarak insanlığın müştereken kutsallık atfettiği bir semboldür. Aynı zamanda insanoğlu sadece suya kutsallık atfetmemiş, suyla bir şekilde ilişkili olan varlıklara da kutsiyet atfetmiştir. Su, neredeyse bütün yaratılış mitlerinde hayatın kaynağı olarak görülmüştür. Hastalıklardan iyileştirdiği, bereketi temin ettiği, yeniden doğuşa vesile olduğu ve günahlardan arındırdığı gibi suyun pek çok niteliğine vurguda bulunulmuştur. Öte yandan su sembolünün tek anlamlı ya da sadece olumlu bir boyuta sahip olduğu söylenemez. Nitekim arındırıcı, şifa verici özelliklerinin yanında pek çok anlatıda onun yıkıcı, yok edici etkilerine de değinilmektedir. Acaba suya neden bu kadar kutsallık atfedilmektedir? Atfedilen bu kutsallık hangi boyutlarda tezahür etmektedir? İşte bu çalışmada hem dinler tarihi hem de din fenomenolojisi açısından çok önemli olan su sembolünün, muhtelif dini geleneklerdeki yerine değinilerek, dini ve sembolik açıdan hangi anlamlara geldiğinin açığa çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Dini Sembolizm, Dinler ve Su, Su İnanışları, Kutsal Sular.

ABSTRACT

In the thousands of years of humanity's religious experience, there have been many natural elements to which they attribute sacredness. Celestial bodies, animals, mountains, trees and water are some of them. However, unlike other elements, water is a symbol to which humanity collectively attributes holiness. At the same time, human beings did not only attribute holiness to water, but also to beings associated with water in some way. Water has been seen as the source of life in almost all creation myths. It has been emphasized many qualities

such as that it heals from illnesses, provides abundance, facilitates rebirth and sanctifies. On the other hand, it cannot be said that the water image has a single meaning or only a positive dimension. As a matter of fact, in addition to its purifying and healing properties, its destructive, annihilator effects are also mentioned in many narratives. Why is so much sacredness attributed to water? In what dimensions does this attributed holiness manifest? In this study, it is aimed to reveal the religious and symbolic meanings of the water symbol, which is very important in terms of both the history of religions and the phenomenology of religion, by referring to its place in various religious traditions.

Keywords: History of Religions, Religious Symbolism, Religions and Water, Water Beliefs, Sacred Waters.

EXTENDED ABSTRACT

The image of water has a very important place in the religious experience of humanity. In many religious traditions, from primitive tribal religions to divine religions, holiness has been attributed to water, emphasizing its vitality, transformative, healing and purifying aspects. At the same time, sacredness has been attributed to some water resources. It is believed that the source of some rivers is in Paradise. In ancient societies, especially based on the cult of fertility, great importance was attributed to water, and it was believed that the gods and goddesses who ruled water were the most powerful deities. In almost all creation myths, water is seen as the source of the universe and life. Again, water is one of the basic elements not only in the creation of the universe and the world, but also in the creation of man. Above all, water was thought to be a symbol of both creation and rebirth after death and the grace of eternal life.

There are various manifestations of the sanctity of water. Creation, the water of life, immortality, healing, abundance and purification are some of them. The reason for attributing so much sacredness to water and revealing the religious and symbolic meanings of the sacredness of water constitute the subject of this research. In this direction, the mythological expressions and rituals of the phenomenon in question, which are reflected in various traditions, are handled in a comparative manner. Since it is not possible to include narratives and practices in all religious traditions, the expressions in the Holy Bible and the Quran and the prominent practices in some religions are mentioned in this study. Based on the findings obtained, general inferences about the holiness of water have been tried to be made.

The attribution of religious and symbolic meanings to water in almost all religious traditions underlines that water is an important archetype in human history. On the other hand, it cannot be said that the water image has a single meaning or only a positive dimension. As a matter of fact, besides its purifying, refreshing and healing properties, its destructive and annihilator effects are also mentioned in many religious narratives. In this sense, it is remarkable that some deities are believed to punish humanity by using water. The flood incident described in many scriptures is an indicator of this situation. It is also possible to draw positive conclusions from the flood myths that have been interpreted from various angles. Because the flood carries a cleansing and regenerating dimension. As a phenomenon encountered in many religious texts, all belief in the flood has the idea of the submergence humanity and the establishment of a new human race and a new era. With the flood, people's sins are purified and a new and vibrant life is born out of the water. It is as if life on earth is reconstructed in harmony with the divine order.

Besides being a common religious symbol, water does not mean the same in every culture in terms of its relation to the sacred. This is because humanity's experiences with water are not the same. In the context of its relationship with water, gods came to the fore in some societies and goddesses in others. It can be said that in societies that refer to the feminine dimension of the sanctity of water, the fertility cult, which makes an analogy between the fecundity of women and the fertility of the land, is dominant. Again, the beliefs about water in a drought-dominated region and a region with constant rainfall differ from each other. Therefore, it cannot be claimed that all religious traditions attribute the same meanings to water symbol. In this sense, when examining beliefs and practices regarding water, the social, geographical and mythical background of the society in which it was born and developed should be evaluated in a holistic manner.

The fact that water is one of the basic factors in the survival of human beings is one of the underlying reasons for attributing such sacredness to it. Water has an indispensable place in human life. The bestowal of water was seen as divine mercy and the absence of water and the onset of drought as a divine punishment. The traces of this understanding still exist today. Regardless of religious belief every contact with water symbolizes, reunion with water, the source of life, death and rebirth. As a matter of fact; it is aimed to establish a link between the divine realm and the human sphere by attributing meanings such as purification from sins, becoming pure and contacting the sacred. The existence of common religious symbols actually add meaning to human existence.

GİRİŞ

Pek çok gelenekte hayatın başlangıcının kaynağı olarak görülen su, aynı zamanda evrendeki düzenin oluşmasını ve devamlılığını sağlayan en önemli unsur olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında suyun sahip olduğu yenileme, tedavi etme ve arındırma gibi özellikleri, ona tarih boyunca kutsiyet atfedilmesine sebebiyet vermiştir. Hem ilkel kabile dinlerinde hem de vahye dayalı dinlerde suyun kutsallığına ilişkin pek çok dini, sembolik ve mitolojik anlatım mevcuttur. İnsanoğlunun ölümsüzlük bitkisini suyun derinliklerinde araması, kutsal su kaynaklarına inanılması, suda yaşayan canlıların kutsanması, hastaların şifalı sular ile iyileştirilmeye çalışılması ve suya temas ile günahlardan arınıp temizlendiğinin düşünülmesi ya da bu şekilde kurtuluşa erileceğine inanılması söz konusu durumun örnekleri arasında yer almaktadır.

Sümer mitolojisinde yaratılışın tatlı ve tuzlu suların karışmasından meydana geldiğinin düşünülmesi, Hint düşüncesinde suyun varlığın kaynağı olarak kabul edilmesi, antik Yunan, Mezopotamya ve Mısır'da suyun bizatihi tanrılaştırılması, Sabilerin akarsu kenarlarında yaşamaları, Hristiyanlıkta vaftiz suyu ile temas etmeyenlerin dine girmiş ve İsa ile birleşmiş sayılmaması, İslam dininde maddi ve manevi kirlere arınma noktasında abdestin çok önemli olması, dini gelenekler açısından suyun ne kadar mühim bir konumda olduğunu gözler önüne sermektedir. İşte bu doğrultuda muhtelif dini geleneklerde suya atfedilen kutsal niteliklerin dini ve sembolik anlamlarının ortaya koyulması bu araştırmanın konusunu teşkil etmektedir.

Su, bütün dinlerde en sık karşılaştığımız sembollerin başında gelmektedir. Su sembolü ve buna bağlı gelişen ritüeller, antik dönemden itibaren muhtelif din ve kültürlerde karşılaşılan bir olgudur. Ancak su, tüm dini gelenek ve kültürlerde aynı şeyi ifade etmemektedir. Kimi kültürler onun sellerle gelen yıkıcı gücünü veya kızgın bir tanrının günahkâr insanlığı cezalandırmasını, kimileri ise bilgelikle olan ilişkisini ya da yağmur şeklinde gelen bereket, şifa ve rahmet yönünü öne çıkarmışlardır. Bu bağlamda dini gelenekler içerisinde kendisine yer edinen ortak bir sembol olarak suyun kutsallığının farklı boyutları ile ele alınması insan zihninin nasıl çalıştığını göstermesi ve kültürlerarası mukayeseler yapabilmeye imkân vermesi açısından önem arz etmektedir.

Yabancı literatürde genel anlamda suyla ilgili inanışlara yönelik çalışmalar mevcutken hususen araştırma konumuza yönelik çalışmaların sayısı pek de fazla değildir. Ancak Türkçeye de kazandırılan M. Eliade'nin eserleri bu konulara ilgi duyanların başvurduğu temel kaynaklar arasındadır. Öte yandan ülkemizde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin muhtelif

maddeleri başta olmak üzere, konuya dair çalışmaların hiç de azımsanacak sayıda olmadığı söylenebilir. Bu anlamda özellikle Zeynep Sezal'ın "Su Simgesini ve İlahi Dinlerde Arınma" ismini taşıyan ve su simgesini daha çok ilahi dinlerdeki arındırıcı özelliği üzerinden irdeleyen yüksek lisans tezini zikretmek gerekir. Yine, Ali Erbaş'ın, "Muhtelif Dinlerde Su Motifi" adını taşıyan makalesi çeşitli dinlerde su simgesi, vaftiz ve suyun kutsanması gibi konulara değinirken, Huzeyfe Sayım'ın "Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri" isimli makalesi de dini gelenekler açısından su ve yaratılış ilişkisini incelemektedir.

Bu araştırmada ise, önceki çalışmalardan farklı olarak özel örneklerden ziyade genel anlamda su imgesi ele alınarak, dinlerde suya niçin, hangi özelliklerinden ötürü ne gibi kutsallıklar atfediliyor? şeklindeki sorulara yanıt aranması amaçlanmaktadır. Bütün dinlerin suyla ilgili inanış ve uygulamalarına yer vermek mümkün olmadığından bu çalışma, daha çok suyun kutsallık atfedilen boyutları ile ilgili Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an'da geçen anlatımlar ve öne çıkan bazı örnekler ile sınırlanmıştır. Araştırmada dini geleneklerin hemen hemen hepsinde sembolik ve mitik unsurlar içerisinde kendisine bir şekilde yer edinen su sembolü mukayeseli bir metot ile incelenmiş, bu dini sembolün hangi boyutları ile o geleneğe tebarüz ettiğine değinilmiştir.

1. DİNİ SEMBOLLERİN ANLAMI ÜZERİNE

Semboller, insanlığın dini hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Dini anlatımlarda sembollerin yaygın bir şekilde kullanıldığını görürüz. Bu anlamda dini semboller, çok daha karmaşık dini hakikatleri, dolaylı yollardan anlatabilmemizi sağlayan araçlar olarak tanımlanabilir.¹ Dini semboller, kutsalı tecrübe etmeyi ve bu kutsal tecrübeyi başkalarına aktarmayı da mümkün kılarlar. Dolayısıyla kutsalın en dolaysız anlatımının dini semboller aracılığıyla gerçekleştiği söylenebilir.² Eliade'ye göre, insanı diğer canlılardan ayıran yani insanı insan yapan şeylerin başında dini sembolizm gelmektedir. Ona göre, dini semboller tarihin ötesine uzanan fenomenlerdir. Ortak bir kültürü paylaşan insanlar, sembollerin içine doğmakta dolayısıyla sembollerini doğduğu toplumlarda hazır bulmaktadırlar.³ Dini sembollerini ruhun derinlikleri ve bilinçaltı ile ilişkilendiren Schimmel'e göre, dinî sembollerde maddi dünyadan hareketle manevi bir hakikati ifade etme çabası vardır. Aslında sembol ile ifade ettiği hakikat arasında akılla idrak edilemeyen bir münasebet

¹ Galip Atasagun, "Yahudilik'te Dini Sembol ve Kavramlar", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2001), 126.

² Aliye Çınar, "Din Dili: Dini Sembol ve Ritüel", *Dindarlık Olgusu Sempozyumu*, ed. Hayati Hökelekli (Bursa: Kurav Yayınları, 2006), 325.

³ Ramazan Adıbelli, *Mircea Eliade ve Din* (İstanbul: İz Yayınları, 2011) 138, 140-142.

mevcuttur. Sembol, bir şeye gönderme yapar; fakat tek bir şeye indirgenemez. Bu bağlamda semboller, görülen bir surette görülmeyen bir hakikate işaret ederler.⁴

Dini semboller, başka türlü ifade edilmesi mümkün olmayan bir hakikati ifade eder ve aynı hakikate diğer insanların da ulaşabilmesine aracılık eder. Bu sayede insan, hayatı bütüncül bir şekilde kavrar ve anlamlandırır.⁵ Aynı zamanda dini semboller hakikatin bir yapısını ya da varoluşun bir boyutunu açığa çıkarmakla kalmayıp, beşerî varoluşa da bir anlam katarlar. Bu sayede insan, kozmos içerisinde kendisini yalnız hissetmemekte, kendine bir yer tahsis etmektedir.⁶ Dolayısıyla dini semboller, bireylere kimlik kazandıran bir işleve sahiptirler. Ruhumuzun derinliklerine kadar işleyen bu semboller, aslında görüldüğünden çok daha etkilidirler. Öyle ki, dini sembollerin görünüşleri zaman zaman değişse bile ruhsal karşılıklarını hiçbir zaman kaybetmezler. Biz bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu semboller içinde ve onların aracılığıyla faaliyet gösteririz.⁷ Bu hakikati kavramış olan araştırmacıların başında gelen Eliade, dinler tarihi çalışmalarını da, sırf dini sembollerle ilgilenen bir araştırma olarak tanımlamaktadır.⁸ Hatta, eğer bizler arkaik toplumlara ait kültürel olgulara temel teşkil etmiş olan arketiplerin ve imgelerin dayandığı zemini tüm boyutlarıyla ifade etmek istiyorsak, sembolizmden yararlanmayı yeniden öğrenmek zorunda olduğumuzu ileri sürmektedir.⁹

Dini semboller, sosyolojik bir boyuta da sahiptirler. Zira insanlar içinde yaşadıkları toplumun kültürel anlayışına göre sembollere anlamlar yükler. Bu açıdan dini sembolleri ele alırken, içinde bulunduğu toplumsal bağlamı da göz önünde bulundurmamız gerekir. Öte yandan sembollerin sosyal etkileri üzerine yoğunlaşan Durkheim'a göre, semboller toplumsal bir yapı arz etmektedir. Çünkü onlar, toplumsal olguları muhafaza eden ve açıklayan unsurlardır. Ama Durkheim'ın sembolü sadece topluma indirgeyen bu bakış açısı, dini sembollerin çok değerli yapılarını takdir etmede başarısız olduğu

⁴ Annemarie Schimmel, "Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?", *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/3-4 (1954), 67-70.

⁵ Çınar, "Din Dili: Dini Sembol ve Ritüel", 328.

⁶ Adıbelli, *Mircea Eliade ve Din*, 145.

⁷ Galip Atasağun, *İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da) Dini Semboller* (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2002), 27.

⁸ Stephen J. Reno, "Hierofani, Sembol ve Tecrübeler", *Din ve Fenomenoloji*, çev. Havva Köser, ed. Constantin Tacou (İstanbul: İz Yayınları, 2000), 47.

⁹ Jacques Masui, "Mitoslar ve Semboller", *Din ve Fenomenoloji*, çev. Havva Köser, ed. Constantin Tacou (İstanbul: İz Yayınları, 2000), 138.

gerekçesiyle de eleştirilmektedir.¹⁰

Dini sembollerin, belli bir topluluğa ait kişilerin anlayabildiği ortak bir dil olarak üstlendikleri rol dikkat çekicidir. Zira semboller, tüm toplumlarda önemli bir işleve sahiptir. İnsanların üzerinde taşıdığı semboller, insanı bir yandan kozmosla öte yandan da ait olduğu toplulukla bütünleştirir. Bu da parçanın, yani kozmostaki ve toplum içindeki insanın, sınırlarının kaldırılması ve bunun daha geniş bir birlikle toplumla ya da evrenle bütünleşmesidir.¹¹ Dini semboller, kendi hususi ve varoluşsal yapılarıyla bir topluluğun ruhi tabanını oluştururlar. Toplumdaki değerler ve kültürel öğeler çoğu kez bu semboller aracılığıyla anlaşılır hale gelmektedir. Dolayısıyla kültürlerin yapısını ifşa eden şeyin imge ve semboller olduğu söylenebilir.

Dini gelenekleri anlamamanın anahtarı onun dini sembollerinden geçmektedir. Zira dini semboller, tarihten günümüze yaşamış tüm dini geleneklerin kutsal ifade etme biçimlerini de yansıtmaktadırlar. O halde bütün toplulukların kullandığı fakat kimi zaman aynı kimi zaman farklı anlamlar yüklediği ortak dini sembollerini incelemek de insanoğlunu anlamaya yardımcı olacaktır. Araştırmamıza konu olan su sembolü de insan hayatının var olması ve devamı için merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle ona yaratılıştaki temel unsur olmasından tutun da bereketi temin etmesi, şifa vermesi ve günahlardan arındırıcı özelliğine kadar pek çok kutsiyet atfedilmiştir. Dolayısıyla bütün dini gelenekler içerisinde kendisine bir şekilde yer edinen su sembolünün anlamının araştırılıp ortaya konması büyük önem arz etmektedir. Bu düşünceden hareketle aşağıda su sembolünün anlamı ve ona atfedilen kutsallığın boyutları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2. SU SEMBOLÜ VE KUTSALLIĞININ TEZAHÜRLERİ

2.1. Yaratılış

Su, pek çok inanışta ve mitolojik öyküde evrenin ve hayatın kaynağı olarak görülmüştür. Yaratılışın anlatıldığı mitlerde su çoğu zaman temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Antropologlar suya dair bu mitik tasvirlerin hem gerçek hem de sembolik olmak üzere iki boyutlu anlamlar içerdiğini düşünmektedirler.¹² Her iki durumda da, dünya dinlerinin hemen hemen hepsinde suyun, yaratılışı başlatan asli unsur olarak bir şekilde yer alması dikkate şayandır. Nitekim mitolojik araştırmalarda önemli bir başvuru kaynağı

¹⁰ Peter T. Struck, "Symboland Symbolism", *The Encyclopedia of Religions*, ed. Lindsay Jones, (New York: Macmillian, 2005), 13/8910.

¹¹ Mircea Eliade, *Dinler Tarihinde Giriş*, çev. Lale Arslan (İstanbul: Kabalcı, 2003), 423, 427-428.

¹² Nathaniel Altman, *Sacred Water: The Spiritual Source of Life* (New Jersey: Hiddenspring, 2002), 13.

olan Sümer-Babil yaratılış destanı “Enuma Eliş” şöyle başlamaktadır:

*Yukarıda henüz gök daha adlandırılmamışken
Aşağıda henüz yerin bir adı yokken
Onların ezeli yaşam kaynağı Apsu,
Mummu ve herkesin annesi Tiamat
Henüz sularını tek bir kaynaktan toplarken...*¹³

Enuma Eliş’e göre, zamanın başlangıcında var olan tatlı su ve tuzlu suyu temsil eden Apsu ve Tiamat’ın birbirine karışmasından yani çamurlu sudan yaratılış meydana gelir. Bu birliğin ayrılmasından doğan Ea (Enki), hem Babilliler hem de Asurlular tarafından bereket ve hikmet ile ilişkilendirilen akarsu, nehir ve göllerin yaratıcısı, başlangıçtan beri var olan su tanrısı olarak yüceltilmektedir. Aynı şekilde Hinduizm’de Vedik gelenekte su ya da Apah, evrenin önemli bir prensibi ve kurucusu olarak kabul edilir. Rig Veda’daki yaratılış ilahisinde su hem evrenin hem de tanrıların yaratılışında önemli bir rol üstlenmektedir.¹⁴

Greks mitolojisinde ise Uranus ve Gaia’nın oğlu olan ve aynı zamanda suları sembolize eden Oceanos bütün tanrıların babasıdır. Pek çok kozmolojik anlatıda olduğu gibi Mısır mitolojisine göre de evren gök, yer ve yeraltı dünyasından oluşan üç katlı bir yapıya sahiptir. Ancak gök, yeryüzündeki okyanusa benzer bir okyanus olarak tahayyül edilmiştir. Güneş, ay ve yıldızların gece ve gündüz gemiler içinde, bu okyanusta yolculuk ettiğine inanılır, yeryüzünün ise düz olduğu ve bir okyanusun içinde yüzdüğü kabul edilirdi. Ayrıca yeraltında bulunan ölümler dünyasında ise bir gece okyanusu bulunduğu düşünülürdü. Böylece güneşin gündüzün gökteki okyanusta; geceleyin ise gece okyanusunda yol alarak doğudan yeniden doğmaya hazırlandığı farz edilirdi.¹⁵

Kitâb-ı Mukaddes’te Yaratılış bölümünde, dünyanın yaratılışı şu şekilde anlatılmaktadır: “Yer ıssız ve boştu ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı ve tanrının ruhu suların üzerinde hareket ediyordu...ve tanrı dedi: Suların ortasında kubbe olsun ve suları sulardan ayırsın. Tanrı kubbeyi yaptı ve kubbe altında olan suları, kubbe üzerinde olan sulardan ayırdı ve böyle oldu ve tanrı kubbeye gök dedi”¹⁶ Benzer şekilde Kur’an-ı Kerim’de de suyun hayatın

¹³ Alexander Heidel, *Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı*, çev. İsmet Birkan (Ankara: Ayraç Yayınları, 2000), 33.

¹⁴ IanBradley, *Water: A Spiritual History*(London: Bloomsbury,2012), 2-3.

¹⁵ Huzeyfe Sayım, “Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (1996), 128-129.

¹⁶ *Kitâb-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2001), Yar.1:1-8.

kaynağı olduğuna dair ayetler bulunmaktadır. Örneğin, Enbiyâ suresinde “*Biz her şeyi sudan yarattık.*”denilmekte ve Nûr suresinde de bütün canlıların sudan yaratıldığına açıkça işaret edilmektedir.¹⁷

Su, sadece evrenin ve dünyanın yaratılmasında değil insanın yaratılmasındaki temel unsurlardan da biridir. Sümer mitolojisinde tanrılar, insanı derin suların üzerindeki balçığı şekillendirerek yaratmışlardır.¹⁸ Aynı şekilde, Kitâb-ı Mukaddes’in Yaratılış bölümünde ilk insanın yaratılışı anlatılırken, tanrının önce yerin toprağını suladığı, daha sonra bu topraktan insana şekil verip hayat nefesini üflediği anlatılmaktadır.¹⁹ Dolayısıyla suyun, ilk insana şekil veren temel unsurlardan biri olarak Kitâb-ı Mukaddes’te de yer aldığını görmekteyiz. Yine Kur’an-ı Kerim’de de insanın su ile toprağın karışımı olan çamur ya da balçıktan yaratıldığını belirten ayetler mevcuttur.²⁰

Mitolojik anlatılarda suyun evren ve insanın yaratılışının temel unsuru olmasının yanı sıra tanrı dışında var olan ilk asli unsur olduğuna da rastlanılır. Hatta, Sümerlerde olduğu gibi bazı mitolojilerde sular varoluş bakımından tanrı veya tanrılardan da önceye alınmıştır. Vahye dayanmayan inanışlarda genellikle natürist bir tarzda su şahsileştirilmiş ona doğaüstü güçler atfedilmiş ve zaman zaman tanrı ve tanrılarının kendisinden neşet ettiği bir öz, bizzat tanrı ya da tanrıça olarak kabul görmüştür.²¹ Bu anlamda kadim toplumlar açısından yaratılış mitlerindeki ortak anlayışın, tanrılarının ve insanların denizden doğduğu, dünyanın ise kutsal su kaynaklarından meydana gelmiş olduğu söylenebilir.²²

2.2. Hayat Suyu, Ölüm ve Ölümsüzlük

Su neredeyse bütün dinlerde her şeye hayat veren unsur olarak görülmektedir. Aynı zamanda su; hayat, ölüm ve ölümsüzlükten oluşan varoluşsal çemberde de önemli roller üstlenir. Bu veçhesiyle su hem yaratılışın hem ölümden sonra yeniden doğuşun ve ebedi hayat lütfedilmesinin de bir sembolüdür.²³ Eliade’nin deyiimiyle, karşımıza hangi dinsel kalıpta çıkarlarsa çıksınlar, sular her daim biçimleri çözme, günahlardan arındırma ve böylece hem saflaştırma

¹⁷ Kur’an-ı Kerim Meali, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), el-Enbiyâ 21/30, Nûr 24/45.

¹⁸ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*, çev. Hamide Koyukan (İstanbul: Kabalcı, 2001), 133.

¹⁹ Yar.2:5-7.

²⁰ Bkz. el-En’âm 6/2, el-Hicr 15/26.

²¹ Sayım, “Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri”, 128.

²² Stephen F. McCool (ed.), *Water and People, Challenges at the Interface of Symbolic and Utilitarian Values* (Washington: Diane Publishing, 2009), 27.

²³ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 13.

hem de yeniden hayat verici işlevini korumaktadırlar.²⁴

Suyun, gerçek hayatta bütün canlılar için çok önemli olması, diriltici ve canlılık kazandırıcı özelliği, “hayat suyu” (ab-ı hayat) denilen efsanevi bir suyun varlığına inanılmasına sebebiyet vermiştir. Hayat suyu ile ilgili öykü ve anlatımlar, pek çok inançta ve gelenekte birtakım farklılıklarla birlikte karşımıza çıkmaktadır. Hayat suyu, doğal olarak herkesin ulaşabileceği ve her yerde bulabileceğimiz bir su değildir. Zira pek çok efsaneye göre canavarlarca korunur, girilmesi zor yerlerde bulunur, kimi zaman da başında bekçiler bulunan bu su, cinlerin ya da tanrıların elindedir. Dolayısıyla hayat suyunun kaynağına ulaşmak ve bu suya sahip olmak için bir dizi sınamadan geçmek gerekir. Hatta Kur’an-ı Kerim’de de hayat suyu motifine Hz. Musa ve Hızır kıssası anlatılırken (el-Kehf 18/60-82), dolaylı olarak temas edildiği düşünülmektedir.²⁵ Ayrıca kıyamete kadar yaşayacağına inanılan Hızır’ın sulara hâkim olduğuna dair halk söylenceleri, onunla ilgili bazı inanışların gelişmesine sebep olmuştur. Nitekim ülkemizde bazı yörelerde dilek ve isteklerin Hızır’a ulaşsın diye kâğıda yazılıp suya atılması ya da denizcilerin ona dua etmeleri vb. hep bu inanışların birer parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶

Hayat suyu hususunda Kitâb-ı Mukaddes’te de pek çok anlatım mevcuttur. Mesela, Hezekiel bölümünde, Hezekiel’in tapınaktan çıkan suyun birçok ülkeyi kat ettiğini ve sonrada denize döküldüğünü gördüğü anlatılmaktadır. Bu su, girdiği her yere canlılık kazandırıp, her yere hayat bahşedecek niteliklere sahiptir.²⁷ Hayat suyu aynı zamanda bizzat Yehova ve Tevrat ile de özdeşleştirilmektedir.²⁸ Ayrıca, hayat suyunun Kudüs’ten çıkacağı, bu suların yarısının Lut gölüne yarısının da Akdeniz’e yaz kış akacağı²⁹ gibi anlatımlardan da Yahudiler için hayat suyunun onların eskatolojik beklentilerini süsleyen önemli bir motif olduğu anlaşılmaktadır. Yeni Ahit’te ise hayat suyu, vaftiz suyu ile özdeşleştirilmiştir. Vaftiz suyunun da İsa’dan neşet ettiği vurgulanmaktadır. Örneğin Vahiy bölümünde, “Melek bana Tanrı’nın ve Kuzu’nun tahtından çıkan billur gibi berrak yaşam suyu ırmağını

²⁴ Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara: Gece Yayınları, 1992), 182-183.

²⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Ab-ı Hayat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/1.

²⁶ Zeynep Sezal, *Su Simgeliği ve İlahi Dinlerde Arınma* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 94.

²⁷ Hez.47: 1-12.

²⁸ Bkz. Yşa.12:3, Yer.17: 3.

²⁹ Zek.14:8-9.

gösterdi.”³⁰ denmektedir. Yani, buradaki yaşam suyu tanrısal özün ve hayatın sembolü olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla İsa’ya iman eden Hıristiyanlar da hayat suyuna ve onunla sonsuz yaşama kavuşmuş kabul edilmektedirler.

Pek çok dini inanışta var oluşun kaynağı olarak görülen suyun ölüm ile de yakından ilişkisi vardır. Örneğin Nijerya’da Yoruba halkı ölümlerini kanolara koyarak nehirlerle bırakır. Bu şekilde ölümler, nehirden geçerek öteki aleme girmeye hazırlanmış olurlar. Hinduizm’de de Ganj nehrine bırakılan ölümlerin tanrı Brahman’a doğru yol aldığına inanılır. ³¹Aynı zamanda ölümlere su verme ya da onları yıkamayla ilgili inanışların çeşitliliği de dikkate şayandır. Ölümlerin suyla yıkanması, yine ölüm anında dudakların ıslatılması gibi uygulamalar “ölümlerin susuzluk çektiği” düşüncesine dayanmaktadır. Eliade’ye göre, Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Suriye ve Filistin gibi bölgelerde ölümlere su verip, bunu öte dünyadaki mutluluk aracı olarak görme anlayışı mevcuttur. Ayrıca bu inancın arka planında ölünün kesin olarak ölmediği, yalnızca ilk varlık biçimine büründüğü şeklinde bir düşüncenin de yattığı söylenebilir. Zira kurtuluş beklentisindeki ruh, acı çekmektedir ve bu acı da genellikle susuzlukla ifade edilmiştir. Ona göre, hayat verici bir güce sahip olan suyun, yeniden doğuşu gerçekleştirebileceği düşüncesi de bu tarz ritüellerin özünde yer alan bir başka anlayıştır.³²

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinindeki ölüm sonrası hayatı anlatan cennet tasvirlerinde de su, merkezi bir rol üstlenmektedir. Kitâb-ı Mukaddes’in Yaratılış bölümünde yeryüzündeki nehirlerin kaynağının Aden cennetinde olduğu vurgulanırken³³, Yeni Ahit’in Vahiy kitabında Kudüs’te kurulacak olan tanrı krallığında İsa, susayanlara vereceği hayat suyunun pınarından bahsetmektedir.³⁴ Kur’an’da suyun bir cennet nimeti olarak pek çok ayette zikredildiğini görmekteyiz. İman edip sâlih ameller işleyenlere vaat edilen cennet, genellikle “altından ırmaklar akan” bir yer olarak tasvir edilmektedir.³⁵ Yine İslam dininde havz-ı kevser anlayışı da bu manada önem taşımaktadır. Zira hadis kaynaklarına göre kevser, bütün cennet ırmaklarının kendisinden doğduğu büyük bir su kaynağı ve nehri ifade etmekle birlikte aynı zamanda ahirette Hz. Muhammed’in ümmeti ile yanında buluşacağı bildirilen havuz ve nehri de temsil etmektedir.³⁶

³⁰ Va.22: 1.

³¹ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 14.

³² Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 205-206.

³³ Yar.2:10.

³⁴ Va.21:6.

³⁵ Bkz. el-Bakara 2/25, ‘Âl-i İmrân 3/15, el-Mâide 5/119.

³⁶ Mustafa Ertürk, “Havz-ı Kevser”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,

Suyun hayat ve ölüm ile olan ilişkisinin yanı sıra ölümsüzlük olgusu ile de ilintili olduğu göze çarpmaktadır. Bu anlamda suyun, hayat verici, gençleştirici ve yenileyici niteliklerinden ötürü pek çok mitolojik öyküde ölümsüzlük arayışlarının da ana teması olduğu görülmektedir. Örneğin, Gılgamış destanında ölümden kaçan insanlar için ölümsüzlük bitkisi suyun derinliklerindedir. Babil mitolojisine göre ise, ilk insan Adapa'ya “ölümsüzlük suyu” sunulmuş ancak içmemiştir ve o bu sudan içmediği için insanların ölümlü olduğu inanılmaktadır.³⁷ Yine, Budist öğretilerde insanın ölümsüzlüğe kavuşması anlatılırken su metaforuna başvurulması dikkat çekicidir. Bu anlayışa göre, nirvanaya ulaşan keşişlerde tüm kast ve ayrılıklar ortadan kalkar.³⁸ Upanişatlarda şöyle denir: “Tıpkı nehirlerin denizde kaybolması gibi onların da isim ve suretleri ortadan kaybolur, böylelikle isim ve suretinden sıyrılan hikmetli bir insan yücelerden daha yüce olan ilahi bir kişiye dönüşür.”³⁹

2.3. Bereket

Kadim toplumlar açısından su en yalın ifadesiyle hayat demektir. Hayatın devamlılığının kendisine bağlı olduğu yağmurun yağmaması ya da su kaynaklarının kuruması felaket anlamına gelmekteydi. Bu açıdan kadim toplumlarda bereket kültleri ve bir şekilde kadının toprak, doğurganlık ve üretkenlik ile olan ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan tanrıça tapımı büyük önem arz etmekteydi. Dolayısıyla suyun bereket ile olan yakın ilişkisinin onun özellikle dişil boyutuna olan göndermelerin bir tezahürü olduğu da söylenebilir.

Kadim çağlarda tanrılardan ziyade tanrıçaların hem suda ikamet ettiğine hem de suya hükmettiğine inanılırdı. Kybele, İsis, Demeter ve İnanna gibi pek çok bereket tanrıçası mevcuttur. Mesela eski Mısır'da her yıl yaşanan Nil taşkınlarının nedeninin büyü ve bereket tanrıçası İsis'in kocası Osiris için akıttığı gözyaşları olduğuna inanılırdı. Yine Hindu Vedik geleneğinde de su, açıkça dişil prensibin bir tezahürünü temsil etmektedir. Hayat sularına adanan ilahilerde ondan hayata güç veren “Her şeyin Hanımı” olarak bahsedilirdi.⁴⁰ Yine antik dönemlerde Frikya, Grek, Fenike ve Germen toplumlarında ilahların, özellikle bereket ve ziraat tanrıçalarının (Kibele, Afrodit, Atena) heykelleri de söz konusu ilahların gücünü arttırmak, böylece yağmur ve bol hasat elde etmek amacıyla suya sokulurdu.⁴¹

1997), 16/546.

³⁷ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alaeddin Şenel (Ankara: İmge, 1993), 60.

³⁸ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 15-16.

³⁹ Sri Aurobindo, *Kena and Other Upanishads* (India: Ashram Press, 2001), 146.

⁴⁰ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 20-21.

⁴¹ Salime Leyla Gürkan, “Su (Diğer Dinlerde)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*

Su kaynakları tarıma dayalı toplumlarda tarlaların bereketi için olmazsa olmaz unsurlardır. Bereket kültürünün hâkim olduğu topluluklardan günümüze ulaşan arkeolojik veriler, mitolojik öyküler ve ritüel uygulamalar bu hakikati gözler önüne sermektedir. Bereket kültürüyle ilişkili tapınaklar, nehirler ve pınarlar gibi doğal su kaynakları yanına kurulmuşlar ya da bu tapınakların yakınına kuyular açılmıştır. Doğanın ilkbaharda yeniden canlanması ve sonbaharda ürünün hasat edilmesi, tanrılara yapılan sunular eşliğinde bu tapınaklarda kutlanmıştır. Tahılın su ile birleşmesi, doğanın yeniden canlanmasını ve tarlalara tohum atılmasını simgelemektedir. Göller ve havuzlar yağmur yağması için dua edilen törenler için kullanılmış ve sunular, öteki dünyaya girişkapıları olduklarına inanılan çukurlara bırakılmış ya da pınarlara dökülmüştür.⁴²

Suyun bereket ile olan ilişkisi bağlamında özellikle bazı nehirler ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Nil nehri antik Mısır'da tarıma dayalı toplumlarda tam anlamıyla hayatı ve bereketi sembolize etmektedir. İlahlar arasında da yaratılış, bereket, güneş ve su ile ilişkilendirilen tanrılar, panteonda öncü roller üstlenmektedir. Yine, suyun bereketin kaynağı olduğuna inanılır ve gökyüzünde Nil'in kaynağının kendisine dayandığı ve onu yansıtan bir okyanus olarak tahayyül edilirdi. Ayrıca mısır mitolojisinde de tanrıların timsah ve yunus balığı gibi su canlıları ile ilişkili formları olması dikkat çekicidir.⁴³ Bu açıdan antik Mısır'da yalnızca suya değil aynı zamanda suyla ilişkili canlılara da kutsallık atfedilmekte ve bu canlıların da bereketi sembolize ettiğine inanılmaktadır.

Suyun bir tabiat olayı olarak yağmur ile birlikte toprakla buluşması da kadim topluluklardan günümüze yağmurun bir bereket ve rahmet olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla yağmur kurumuş topraklara hayat veren unsurdur. Yağmur, adeta ilahi varlıklardan gelen bir hediye olarak telakki edilmiştir. Bereketin sembolü olan yağmurun yağmaması kuraklığın habercisidir. Bu nedenle tarih boyunca insanlar mevsimin kurak geçtiği zamanlarda yağmur dualarına çıkmışlardır. Muhtelif din ve kültürlerde yağmur duaları, toplumun inançlarına göre bazen ata ruhlarına, bazen doğa olaylarına hükmettiği düşünülen tanrı ve tanrıçalara yapılmıştır.⁴⁴ Ülkemizde de halen yağmur dualarına çıkılmaya devam edilmektedir.

(İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 37/441.

⁴² Muammer Ulutürk, "Dinlerde Su Tasavvurları", *Su Medeniyeti Sempozyumu* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2009), 6.

⁴³ McCool, *Water and People*, 26.

⁴⁴ Bayram Polat, "Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği)" *Dini Araştırmalar* 9/27 (Ocak Nisan 2007), 76.

2.4. Su Kaynaklarının Kutsallaştırılması

Deniz, ırmak ve nehir gibi muhtelif su kaynaklarının insanlar tarafından kutsandığına sıkça rastlanmaktadır. Hatta büyük medeniyetlerin ve mabetlerin de bu şekildeki su kaynaklarının etrafında kurulması tesadüf olmasa gerektir. Su kaynakları ve nehirler hayatın devamını sağladıkları ve verimlilik bahsettikleri için kutsal sayılmaktadırlar. Kendisine kutsallık atfedilen su kaynakları insanları hastalıklarından iyileştirme, günahlarından arındırma ve dileklerine karşılık verme gibi bir dizi fonksiyon icra etmektedirler. Su kaynakları gibi suda yaşayan canlılar da kutsal kabul edilmiştir. Ejderhalar, yılanlar, balıklar buna örnektir. Yılan ve ejderhalar, Çin ve Güneydoğu Asya kültürlerinde önemli yer tutmaktadır. Ejderhaların hayatı besleyen ve uygarlıkları doğuran suyun ruhunun simgesi olduğu düşünülmektedir. Yine ejderha, yıldırım ve bereket üçlüsü eski Çin metinlerinde çok sık karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵

Mısır'da bereketin kaynağı olan Nil nasıl kutsalsa, Ürdün nehri de İsa'nın vaftiz yeri olması hasebiyle Hıristiyanlarca kutsaldır. Nitekim Kitâb-ı Mukaddes'te Nil, Dicle ve Fırat nehirlerinin cennetten çıktığının altı çizilmekte ve dolayısıyla bunların kutsal olduğuna inanılmaktadır.⁴⁶ Aynı şekilde Hindistan'daki kutsal nehirlerin en meşhuru Ganj nehridir. Hindular bu nehrde banyo yaparlar ve bununla bütün günahlarından kurtulduklarına inanırlar. Ölülerin küllerini de Ganj nehrine serperler. Hindu hacılar için bu nehrin yakınındaki mekanları ziyaret etmek de çok önemlidir. Hindular Ganj nehrini, beşerî alandan kutsal alana uzanan ilahi bir köprü olarak telakki etmektedirler.⁴⁷

Ziyaret yerleri ya da mabetlerin yanındaki su kaynaklarına farklı bir gözle bakılmıştır. Zira bu suların gerçek kaynağının cennette olduğuna inanılmıştır.⁴⁸ Bu durumun en çarpıcı örneği, İslam geleneğindeki zemzem suyudur. Zemzem suyu, İslam dini açısından büyük önem arz etmektedir. Kâbe yakınlarında bulunan bu suyun geçmişi, İbrahim peygamberin çöle bırakmak zorunda kaldığı eşi Hz. Hacer'in oğlu Hz. İsmail için su arayışına dayanmaktadır. Zemzem suyundan Kur'an'da bahsedilmezken hadislerde geçen anlatıya göre, Hz. Hacer, Sefa ve Merve tepeleri arasında su bulmak ümidiyle yedi kez gidip gelmiş ve nihayetinde oğlu İsmail'in yanından bu suyun fışkırdığını görmüştür. Müslümanlar, hac esnasında bu anlatıya istinaden Sefa ve Merve tepeleri arasında hızlı bir şekilde yedi kere gidip gelmektedirler. Hacdən dönen Müslümanlar konuklarına zemzem ikram ederler. Hristiyanlıkta bazı hac

⁴⁵ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 212-213.

⁴⁶ Yar.2:10-14.

⁴⁷ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 8.

⁴⁸ Ekrem Sarıkcıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011), 21.

merkezlerinde şifalı olduğuna inanılan suların bulunması, İslam dininde de şifa verdiğine inanılan zezem suyunun hac ibadetinin önemli bir parçası olması, özellikle mabet yakınlarında bulunan su kaynaklarının mistik arınmanın temel aracı olarak kabul edilmesinin örnekleri arasında yer almaktadır.⁴⁹

Su kaynaklarının kutsanmasının yanı sıra çeşitli mitolojilerde ya da bazı milli dinler içerisinde antropomorfik eğilimin bir neticesi olarak suya ya da su kaynaklarına tanrısal nitelikler atfedilmektedir. Suyun kutsallığın bizatihi kendisi olarak algılanması su tanrıları ya da tanrıçalarının doğuşuna sebebiyet vermiştir. Suları, dolayısıyla kuraklık ve bereketi de kontrol ettiğine inanılan bu ilahlara pek çok dini gelenekte rastlanmaktadır. Kadim toplumlarda suyun doğadaki orantısız görünümüleri olan kuraklık, kıtlık ya da sellerin tanrıların insanları cezalandırma aracı olarak görülmesi ve bu nedenle tanrılara kurbanlar takdim edilmesi de bu inanışın yaygın örnekleridir.

Suya hükmeden tanrıların daha güçlü tanrılar olduğuna inanılması da dikkate şayandır. Akdeniz ve Yakındoğu'da, yağmur ve gök gürültüsünün kaynağı olarak görülen fırtına tanrıları panteonda güçlü bir konuma sahiptirler, şehirleri ve kralları koruduklarına inanılmaktadır. Suya hükmeden tanrıların güçlü kabul edilmesinin arka planında suyun da dahil olduğu doğa güçlerini kontrol edebilen tanrıların, insanoğlunun kaderini de kontrol edebileceklerine olan inancın yattığını söylemek mümkündür. Hinduizm'de ise suya hükmeden varlıklar daha çok tanrıçalardır. Mısır'da da, Nil nehri antropomorfik bir tanrı olan Hapi olarak hürmet görmektedir.⁵⁰ Yunan mitolojisinde deniz tanrısı meşhur Poseidon'dur. Kozmosun, Kronos'un oğulları arasında paylaşımının ardından Poseidon'un payına okyanuslar düşmüştür. Sarayı okyanusun derinliklerindedir. Vahşi, mutsuz ve vefasız bir tanrı olarak tasvir edilmektedir.⁵¹

2.5. Şifa ve Hikmet

Su, eski medeniyetlerden bu yana insanoğlunun hem bedensel hem de ruhsal hastalıklarına iyi gelen bir şifa kaynağı olarak kabul edilmiştir. Fiziksel rahatsızlıkları olan insanlara şifalı çeşmelerden su içirilmiş ya da onlar muhtelif su kaynaklarına sokulmuş, hatta ruhsal hastalıklardan muztarip olanlar suyun sesi ile iyileştirilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda dünyanın her yerinde insanlar bazı su kaynaklarının şifa dağıttığına inanmışlardır. Suyun hayatımızdaki bu

⁴⁹ Mehmet Ali Yolcu, "Kutsalın Yeniden Üretimi: Kutsal Su İnançları ve Hacıbekeş Zemzem Çeşmesi", 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3/8 (Yaz 2014), 93.

⁵⁰ Jean Rudhardt, "Water", *The Encyclopedia of Religions*, ed. Lindsay Jones (New York: Macmillian, 2005), 14/9701.

⁵¹ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 211.

iyileştirici gücü, belki de ona saygı duyulmasında ve kutsallık atfedilmesindeki en önemli sebepler arasında yer almaktadır.

Kitâb-ı Mukaddes'te suyun şifa verici, yenileyici özelliklerine vurguda bulunulan pek çok anlatım bulunmaktadır. Örneğin II. Krallar kitabında cüzzam hastalığının giderilmesi için bütün bedenin Ürdün nehrinin sularına yedi defa daldırılması gerektiğinden bahsedilmektedir.⁵² Yeni Ahit'te ise suyun tedavi edici yönüne çok sayıda göndermede bulunulur. Mesela Yuhanna İncili'nde İsa'nın kör bir adamın gözlerini su yardımıyla iyileştirdiğinden bahsedilmektedir.⁵³ Yine aynı incilde su; hayat, kutsal ruh ve şifa kaynağı olmasının yanında tam bir arınma sembolüdür. Ayrıca, vaftiz suyunun kutsallığı üzerinde uzun uzun durulmaktadır.⁵⁴ Suyun şifa verici ve rahatlatıcı özelliği Kur'an'da da Eyüp peygamberle bağlantılı biçimde anlatılmaktadır.⁵⁵ Yine, İslam geleneğinde nazar olduğuna inanılan kişiye okunmuş su içirilmesi, büyü yapıldığına inanılan kişilerin bu büyü malzemelerini büyüünün bozulması için suya atması istenmektedir. Benzer şekilde zezem suyu ölüm anında ağza sürülmekte, kefenin üzerine dökülmekte, hasta birine şifa niyetine içirilmekte ve yeni doğan bir bebeğin ağzına sürülmektedir. Tüm bu uygulamalar, suyun şifa verici özelliğine olan inancın örnekleri arasında yer almaktadır.

Suyun şifa ile olan ilişkisini en güzel açıklayan olgulardan biri de Hıristiyan geleneğindeki ayazmalardır. Hıristiyanlıkta bilhassa da Ortodoks topluluklarda bazı su kaynaklarına bir aziz veya azizenin adı verilerek buraların onların manevi muhafazası altında olduğuna ve bu suların insanlara şifa dağıttığına inanılmaktadır. Sıkça uğranılan yerler olarak ayazmalar, hususen adını aldığı aziz ve azizenin Ortodoks takvimindeki yortu gününde kalabalık bir cemaat tarafından ziyaret edilirler. Bu sırada burada büyük bir dini ayin de yapılır. Hatta suyunun şifalı olduğuna inanılan bazı ayazmaların Hıristiyanlarla birlikte Müslümanlarca da ziyaret edildikleri ve onların suyundan bazı dertlere şifa umulduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi de İstanbul'da şifalı suları olan bazı ayazmalardan bahsetmektedir. İstanbul'da Bakire Meryem'e atfedilen ayazmalar bulunduğu gibi, ülkemizin farklı şehirlerinde de pek çok ayazma mevcuttur.⁵⁶

Su, şifa verici özelliğinin yanı sıra hikmet kavramı ile de ilişkilendirilmiştir.

⁵² 2.Kr.5:14.

⁵³ Yu.9:7.

⁵⁴ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 6.

⁵⁵ Bkz. el- Enbiyâ 21/83, Sâd 38/42.

⁵⁶ Semavi Eyice, "Ayazma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/229-230.

Bu durum suyun, manevi hakikatlere ulaştırıcı gücüne atıfta bulunmaktadır. Yine kimi araştırmacılara göre suyun, hikmet ve bilgi ile ilişkilendirilmesinin nedeni, suyun tazeliği ve arılığı ile ruh arasında kurulan bağlantıdır.⁵⁷ Örneğin, Taoizm’de su, yalnızca hayatın kaynağı değil yeryüzü ve gökyüzünü meydana getiren hikmetli ve gizemli dişil unsur olarak görülmektedir. Taoistlere göre, suyun gücü akışkanlığı, çabuk uyum sağlaması, serinliği ve tutkusuz oluşundan kaynaklanmaktadır.⁵⁸

Suyun manevi gücüne olan göndermeler, pek çok mitolojik anlatıda da karşımıza çıkmaktadır. Mesela okyanus, Babilliler tarafından “bilgelik evi” olarak adlandırılmıştır. Yine Babil mitolojisine göre, yarı balık yarı insan bir kahraman olan Oannes, Erythrai denizinden çıkıp insanlara kültürü, yazıyı ve astrolojiyi öğretmiştir.⁵⁹ Bu anlamda Mezopotamya su ilahı Enki(Ea)’nin, diğer tanrılara öğütler veren hikmet sahibi bir ilah olması tesadüf değildir.⁶⁰ M.Ö. 2000’li yıllardan kalma Sümer tabletleri üzerinde yapılan incelemelere göre, “becerikli ve bilgili” olarak nitelendirilen su tanrısı Enki, başkent Ur’da ikamet etmekteydi. Sümerliler, Enki’nin kendilerini koruyup kutsadığına inanıyorlardı. Onlara göre, kaderlerini belirleyen, düşmanları uzaklaştıran, Dicle ve Fırat’ı taze, hayat veren suyla dolduran, yağmurları getiren, böylece onlara nimetler sunan, hatta evleri kuran ve ülke sınırlarını belirleyen hep su tanrısı Enkidir.⁶¹

Bazı dini geleneklerde su, hikmet için hem bir metafor hem de hikmetin kaynağı olarak görülmüştür. Mesela Kitâb-ı Mukaddes’te Süleyman’ın Özdeyişleri’nde yer alan “Bilgelerin öğretisi yaşam pınarıdır.”⁶² anlatımında olduğu gibi hikmet ve su ilişkisine dair çok sayıda ifade yer almaktadır. Benzer şekilde Yeni Ahit’in Vahiy bölümünde de İsa’nın, “Susayana yaşam suyunun pınarından karşılıksız su vereceğim.”⁶³ dediği belirtilmektedir. Buradaki su, bilgi ve hikmete ulaşma aracı olarak sunulmuştur. Yani sembolik ve alegorik anlamda kurtuluşu temsil ettiği ileri sürülebilir.⁶⁴

⁵⁷ Rudhardt, “Water”, 14/9702.

⁵⁸ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 9.

⁵⁹ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 208.

⁶⁰ Rudhardt, “Water”, 14/9702.

⁶¹ Kramer, *Sümer Mitolojisi*, 15-16.

⁶² Özd.13:14.

⁶³ Va.22:6.

⁶⁴ Bradley, *Water: A Spiritual History*, 7.

2.6. Arınma

İnsanoğlunun yapısı gereği günah ile olan ilişkisi neticesinde dinlerin arınma ritüellerinde bir şekilde suya yer verdikleri görülmektedir. Bu arınma su serpmeye ya da suya girme şeklinde olabileceği gibi yıkanma ve İslam dininde olduğu gibi abdest şeklinde de kendini gösterebilmektedir. Bu doğrultuda su, insanı hem fiziksel hem de manevi kirlilerden arındırmaktadır. Hemen hemen bütün dinler yenilenme ve arınma amacıyla farklı şekillerde suyu kullanmaktadır. Yine dinlerde ibadete hazırlık ya da bu ibadetin bir şartı olarak da suya tarih boyunca önemli bir fonksiyon yüklendiği görülmektedir.

İlkel kabile dinlerinden ilahi dinlere kadar birçok dinde kutsala dokunmadan ya da kutsal bir mekâna girmeden önce, muhtelif temizlenme ritüellerinin yapılması ortak bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, pek çok inanç açısından kişinin her türlü temizliğini yaparak Tanrı ile iletişime geçmesi önem arz etmektedir. Bu anlamda, su ile bedeninin, giyilen kıyafetin ve çevrenin temizliği bir ön koşul olarak sunulmaktadır. Hatta bazı ibadetler açısından bu temizlik hazırlıklarının yanı sıra kişilerin zihni olarak da arınması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Ritüel anlamda suyla temas etmek, genel olarak yenilenmeyi temsil eden bir davranış olarak yorumlanmaktadır. Zira suya batma ilk biçime geri dönüşü, yeniden doğuşu; sudan çıkış ise biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaratılış eyleminin yinelenmesini simgelemektedir. Suyu batış ise, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltıp geliştiren bir faaliyet olarak yerine getirilmiştir. Yetişkinliğe geçiş ritüellerinde yeniden doğuş bahşeden, büyüsel ritüellerde iyileştiren, cenaze törenlerinde ise ölümden sonra doğumu vadeden su, adeta tüm potansiyel güçleri kendisinde toplayan ve sahip olduğu enerjiyle hayatı simgeleyen bir unsur olarak görülmüştür. Arındırıcı özelliği ile su, geçmişin izlerini silmekte ilk baştaki bütünlüğü yalnızca bir an için de olsa yeniden kurgulamaktadır.⁶⁵ Dolayısıyla, suyun arındırıcılığına dair inançların arka planında, onun berraklığı, saflığı, temas ettiği yüzeylerdeki temizleyici ve kirlenmeden önceki eski haline dönüştürücü özelliğinden hareketle kurulan bir analoginin yattığını söylemek mümkündür.

Yahudi ve Hıristiyan dini hayatında suyun bir arınma aracı olarak kullanılması söz konusudur. İslam'da da benzer şekilde arınma hususuna bilhassa temizlik noktasında fazlaca önem verildiği bilinmektedir. Nitekim fıkıh kitaplarının genellikle ilk bapları “Sular” ve yahut da “Taharet” ismiyle başlamaktadır ve bu yerlerde sular, dini temizlik vasıtası olarak detaylı bir şekilde incelemeye tabi tutulmaktadır. Namazın şartları anlatılırken “hadesten taharet ve necasetten

⁶⁵ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 196-197.

taharet” olarak belirtilen hususlar doğrudan doğruya suyun maddi ve manevi temizleyiciliği ile ilgilidir. Yine İslam’da abdest ve gusül konularının önemli birer gereklilik olduğu ve bunların su ile ne derece iç içe bulunduğu hususu herkes tarafından bilinmektedir.⁶⁶ Öte yandan İslam dininde suyun manevi arındırıcılığına olan inanç o kadar güçlüdür ki, Müslümanların abdestli gezmesi ve abdestli uyuması tavsiye edilmektedir.

Sabiîlik’te de suyun arındırıcı özelliği çok önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle de tarih boyunca Sabiîler sürekli akarsu kenarlarında yaşamaya önem vermişlerdir. Sabilere göre yeryüzündeki bütün akarsular, hususen de Ürdün, Fırat, Dicle ve Karu nehirleri hayat suyu, yani Yardna olarak kabul edilir. Yardnalar, Işık âlemi ile süfli yeryüzü arasında mevcut olan bir köprü olarak görülürler. Dolayısıyla bu hayat sularına girip çıkmak şeklinde nitelendirilebilecek olan vaftiz, bir Sabiî için hayati önem taşımaktadır. Sabiîlik’te vaftiz olmak, fiziki kir ve pisliklerden temizlenmek ile ilgili değildir. Amaç, süfli âleme temastan kaynaklanan manevi kirlere arınmak ve hayat suyu ile birleşerek Işık Kralı’nın bir parçası olabilmektedir.⁶⁷

2.7. Dine Giriş: Vaftiz

Suyun sadece maddi kirlere değil aynı zamanda manevi kirlere de insanı arındırdığına inanılması dine giriş ritüellerinde de suyun kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Belki de su ve inisiyasyon ilişkisi en belirgin şekilde kendisini Hristiyanlıktaki vaftiz ritüelinde göstermektedir. Vaftiz, Hristiyanlıktaki temel sakramentlerden biridir. Yalnızca dine yeni girenler için değil tüm Hristiyanlar için geçerli olan bir uygulamadır. Dünyaya gelen bütün insanların günahkâr olarak doğduklarına inanıldığı aslı günah doktrininden hareketle vaftiz ayini ile ruhun aslı günahattan arınması hedeflenmektedir.

Hristiyanlıktaki vaftiz ritüelinin bilhassa Kumran cemaatinin uyguladığı dine giriş vaftizi ve Yeni Ahit’te Vaftizci Yahyâ’nın tövbe vaftizine dayandığı kabul edilmektedir. Elçilerin İşleri’nde “Tövbe edin, her biriniz İsa Mesih’in adıyla vaftiz olsun. Böylece günahlarınız bağışlanacak ve Kutsal Ruh armağanını alacaksınız.” denilerek sadece İsa Mesih adına vaftiz yapıldığı belirtilse de⁶⁸, 2. yüzyıldan itibaren teşekkül etmeye başlayan kilisenin vaftiz uygulamasında teslis adına suya üç kere girme şekli benimsenmiştir. Yeni doğan bebeklerin vaftiz edilmesi uygulaması ise, Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edilmesinden sonraki süreçte bilhassa 10. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır. 13. yüzyılda da Katolik kilisesi tarafından resmen kabul edilmiştir. Hristiyan

⁶⁶ Ali Erbaş, “Muhtelif Dinlerde Su Motifi”, *Ekev Akademi Dergisi* 8/20 (Yaz 2014), 256.

⁶⁷ Şinasi Gündüz, *Sabiiler Son Gnostikler* (Ankara: Vadi, 1999), 167-169.

⁶⁸ Elç.2:38.

cemaatine dahil olma ayini olarak vaftiz, ilâhî ışığı tanımak ve ebedî hayata katılmak yani kurtuluşa ermek için de gerekli bir inisiyasyon sayılmıştır.⁶⁹ Bu anlamda vaftizin önceki manevi günahlardan arındırmasının yanı sıra kurtarıcı bir misyonu da bulunmaktadır.

Öte yandan 1. yüzyılın başlarından itibaren Yahudiliğin ana akımı içinde de cemaate yeni katılanlar için sünnet ve vaftiz şartı aranması dikkat çekicidir. Aday erkekse önce sünnet edilmekte, iyileştikten sonra, suyu özel hazırlanmış havuzda (mikve) iki din adamının nezaretinde çıplak halde üç defa suya dalıp çıkarak vaftiz edilmektedir. Suyu girme işlemi putperestlikten temizlenmeyi ifade ettiğinden bu şekilde Yahudiliğe geçen kişi de yeniden doğmuş kabul edilmektedir.⁷⁰ Bu yeniden doğuş vurgusuna sembolik olarak Hıristiyanlıkta da yer verilmektedir. Pavlus da vaftiz olan kişinin İsa Mesih'te ölüp yeniden dirildiğini vurgulamaktadır.⁷¹ Sembolik olarak tıpkı İsa'nın mezarından canlanması gibi suya batan insan da ölmekte sonra yeniden doğmakta, arınmakta ve yenilenmektedir. Bu bağlamda, Eliade'nin vaftiz ayinini ele alırken İsa ve Âdem arasında ilişki kurması dikkate şayandır. Ona göre vaftiz olan kişi, İsa'nın izinden giderek Âdem'in günahından sonra giydiği yozlaşma ve günah elbisesinden sıyrılmaktadır ve bu şekilde Âdem'in düşüşten önceki konumuna da geri dönmektedir.⁷² Bu anlayıştan hareketle Hıristiyan geleneğinde İsa, ikinci Âdem olarak kabul edilmektedir.

Hıristiyanlıkta vaftiz, ruhun kurtuluşu ve günahların affedilişini temsil etmektedir. En önemli ruhsal arınma aracıdır. Kilise babaları da vaftizin sembolik değerine ilişkin araştırmalarında suyun büyüsel değerine, ölüm ve yeniden doğuş kavramlarına gönderme yapmaktadırlar.⁷³ Öte yandan, Hıristiyan inancına göre su, kutsal ruh ile de ilişkilidir. Zira vaftizin manevi anlamda hayat verme fonksiyonu suyun kutsal ruhun tahtı, yani canlı olan her şeyi meydana getiren ilk unsur olmasından kaynaklanmaktadır. Hıristiyanlıkta bir diğer önemli sakrament olan komünyonunda da su ve şarap karışımının kullanılması şarabı temsil eden İsa ile suyu temsil eden cemaatin, yani ilahi ve beşerî olanın birleşmesinin temsili şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁴

⁶⁹ Salime Leyla Gürkan, "Vaftiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,2012), 42/425.

⁷⁰ Gürkan, "Vaftiz", 42/425.

⁷¹ Rom.6:3-4.

⁷² Eliade, *İmgeler Simgeler*, 186-187.

⁷³ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 203-204.

⁷⁴ Gürkan, "Su (Diğer Dinlerde)", 37/441.

2.8. Tufan Mitleri

Buraya kadar dini geleneklerde suya atfedilen daha çok olumlu niteliklerden bahsedilmektedir. Oysa suyun tarihten günümüze insan topluluklarının zihninde hep olumlu çağrışımlara sahip olduğu söylenemez. Suyun, fırtına ve aşırı yağmurla gelen seller ile insanoğlu üzerinde yıkıcı sonuçları olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu durum kimi zaman su kaynaklarından korkulmasına ya da doğal felaketlerin tanrısal bir cezalandırma yöntemi olarak telakki edilmesine sebebiyet vermiştir. Doğal felaketlerin tanrıdan gelen bir ikaz ya da ceza olduğu düşüncesinin günümüzde varlığını halen sürdürmesi dikkat çekici bir husustur.

Mezopotamya'da suyun hayat bahsettiği gibi ölüm getiren bir yöne sahip olduğuna da inanılmaktaydı. Mesela yağmurun, soğuk ve ölüm getirdiği düşünülmekteydi. Yine kötü öksürüğün nedeninin tatlı suların tanrısı Apsu olduğuna, suda yaşayan canavarlar bulunduğu ve bu yaratıkların çocukları yediğine inanılırdı.⁷⁵ Benzer şekilde Yunan mitolojisinde nymphalar, bütün suların, kaynakların çeşmelerin tanrıçasıdır. Genellikle yerel kahramanların anneleridirler. Kendilerine gösterilen dini hürmetin yanında kendilerinden korkulan varlıklardır. Bu nedenle gün ortasında çeşmelere, kaynaklara ve akarsulara çok yaklaşılmazdı. İşte tüm bu inanışların temelinde hem doğuran hem öldüren hem de hayat veren suya karşı duyulan korkuyla karışık iki yönlü bir çekim duygusu bulunmaktadır.⁷⁶

Suyun yıkıcı gücünden Kitâb-ı Mukaddes'te de bahsedilmektedir. Mesela Mezmurlar bölümünde şöyle denmektedir:

*Tanrı sığınağımız ve gücümüzdür,
Sıkıntıda hep yardıma hazırdır.
Bu yüzden korkmayız yeryüzü altüst olsa,
Dağlar denizlerin bağrına devrilse,
Sular kükreyip köpürse,
Kabaran deniz dağları titretse bile.⁷⁷*

Suların insanlık üzerindeki olumsuz etkilerini açıklayan en önemli hadise neredeyse tüm dinlerin kutsal metinlerinde kendisine yer bulan tufan mitleridir. Tufan hadisesi, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam başta olmak üzere içeriği farklılık arz etmekle birlikte Yunan, Çin, Hindistan ve Avustralya gibi pek çok halkın inançlarında yer almaktadır. Tufan mitlerinin en önemli özelliği yıkıcı

⁷⁵ Rudhardt, "Water", 9703.

⁷⁶ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 210-211.

⁷⁷ Mez.46:1-3.

yönünün yanı sıra tamamen olumsuz bir anlam da içermeyiştir. Çünkü tufan, temizleyici ve yenileyici bir boyut da taşımaktadır. Pek çok dini metinde karşılaşılan bir olgu olarak tufan inancının tümünde, insanlığın suyun altında kalması ve yeni bir insan ırkının ve yeni bir dönemin kuruluşu düşüncesi vardır. Tufanla birlikte insanların günahları arındırılır ve suyun içinden yeni ve canlı bir hayat doğar.⁷⁸ Bu anlamda tufan hadisesi, suyun yıkıcı özelliğinin yanında yenileyici ve arındırıcı özelliğini de birlikte temsil etmektedir.

Tufan mitleri muhtelif açılardan yorumlanmaktadır. Tufan bazen yüce kudretin öfkesine neden olan günahlara bağlanmakta, bazen de uluhiyyetin insanlığa son verme arzusu veya dünyanın yaşanmışlığının tufana sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Tevrat'ta “Rab baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, aklı fikri hep kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu...Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri kuşları yeryüzünden silip atacağım... Ama Nuh Rabbin gözünde lütuf buldu”⁷⁹ denmekte ve dolayısıyla Tanrı'nın insanları tufan ile yok etmeyi istemesinin nedeni insanların günahlarının artması ile ilişkilendirilmektedir. Kur'an'a göre ise yalnız Hz. Nuh'un kavminden inanmayan ve Allah'ın elçisini kabul etmeyenler tufan yolu ile cezalandırılmışlardır.⁸⁰

Dünyanın sular altında kaldığını anlatan tufan mitlerinin genellikle ortak bir temayı paylaştıkları düşünülmektedir. Bu anlamda Tanrı'nın ya da tanrıların yoldan çıkan insanlığı iyiler hariç olmak üzere suyla arıtıp yeryüzünden silmesi ve böylece dünyayı temizleyerek geriye kalanlara yeni bir başlangıç imkânı sunması tufan hadisesinin özünü teşkil etmektedir.⁸¹ İlahi dinler içerisinde yer alan bu ortak temaya Hıristiyanlıkta daha farklı bir yaklaşım getirilmekte ve tufandaki su, sembolik olarak vaftiz suyuyla özdeşleştirilmektedir. Nitekim Eliade'ye göre Hristiyanlık bu ilişkilendirme ile suların kutsallığına yeni bir anlam kazandırmıştır. Bu anlayışa göre, İsa adeta ikinci Nuh'tur. Tufan böylece vaftiz tarafından tamamlanan bir imgedir. Tıpkı Nuh'un günahkâr insanlığın içinde yok olduğu ve boğulduğu ölüm denizine göğüs germiş olması gibi, vaftizden geçen kişide yüce bir mücadelede deniz ejderhasıyla karşılaşmak ve ona galip gelmek üzere vaftiz havuzuna inmektedir.⁸²

⁷⁸ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 215-216.

⁷⁹ Yar.6: 5-8.

⁸⁰ Ömer Faruk Harman, “Tufan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/319.

⁸¹ Sezal, *Su Simgeciliği ve İlahi Dinlerde Arınma*, 93.

⁸² Eliade, *İmgeler Simgeler*, 186-187.

SONUÇ

Dini ve sembolik açıdan su imgesi; hayat, ölüm, şifa ve hikmet gibi yönleri ile tüm inanç ve geleneklerde yer alan temel unsurlardan biridir. Özellikle dünyanın kökenini ve hayatın başlangıcını açıklamaya yönelik tüm mit ve anlatılarda yaygın bir şekilde yaratılışın kaynağının su olduğuna rastlanır. Nasıl hayat su ile başladıysa tüm canlıların hususen de insanların hayatına devam etmeleri de suya bağlıdır. Suyun, kadim toplumlarda bereket ve verimliliğin temelini teşkil etmesi suya ve su ile ilgili her şeye kutsallık atfedilmesine sebebiyet vermiştir. Bu anlamda su sadece bereket ile ilişkilendirilmemiş, aynı zamanda temizleyici, dönüştürücü, iyileştirici, maddi ve manevi kirlerden arındırıcı yönü ile şifa, yeniden doğuş ve arınma gibi kavramlarla da yakın ilişkide olduğu düşünülmüştür.

Pek çok dini gelenek adeta su ile kimlik bulmaktadır. Sabiilik, bu olgunun en çarpıcı örneklerinden birisidir. Hayatları boyunca akarsu kenarlarında yaşayan Sabiilerin gnostik görüşlerini anlamlandırmada kullandıkları bu sembol, adeta onların kimliği haline gelmiştir. Yine nasıl Ganj nehri olmadan Hinduizm anlaşılamiyorsa, 'vaftiz' ritüeli olmaksızın Hıristiyanlık anlaşılabilir. Zira pek çok sembolik anlam ihtiva eden vaftiz suyu, Hıristiyan hayatının ve bakış açısının temel unsurlarından biridir. Benzer şekilde Müslümanlar için de kişiyi hem maddi hem manevi kirlerden arındırdığına inanılan abdest çok önemli bir husustur. Müslümanların genellikle abdestsiz gezmeleri, öte dünyaya abdestli geç etme arzusu da bunun bir göstergesidir.

Öte yandan, suyun kutsallığının iki boyutu olduğu anlaşılmaktadır. Su, bir yandan temizlemesi, arındırması, iyileştirmesi gibi özellikleri ile hürmet görüp yüceltilirken, bir yandan da ölümü getiren sel ve tufan gibi hadiseler ile insanı korkutan bir boyuta da sahiptir. Su, insanı hem var eden, hayatının devamlılığını sağlayan hem de onun sonunu getiren onu yok eden bir unsurdur. Bu manada suyun, zıtlıkların birleştirdiği bir kutsiyete sahip olduğu söylenebilir.

Ortak bir dini sembol olmasının yanı sıra su, kutsal ile olan ilişkisi bağlamında her kültürde aynı anlama gelmemektedir. Bunun sebebi, doğaya hayat veren suyun insanlık tecrübesindeki çeşitliliğidir. Suya farklı anlamların yüklenmesi, insanların yaşadığı coğrafya ve iklim özellikleri ile de yakından ilişkilidir. Kuraklığın hâkim olduğu bir yer ile, sürekli yağış alan bir bölgenin suya dair inanışları birbirinden farklılık arz etmektedir. Suyun, insanlara hayat bahsettiğine inanılması gibi tanrıların onu kullanarak insanları günahlarından ötürü cezalandırdığına da inanılmaktadır. Dolayısıyla su sembolü tek anlamlı bir yapı arz etmemekte, içinde doğduğu ve geliştiği toplumun kolektif tasavvurlarına göre bütüncül bir şekilde yorumlanmalıdır.

Pek çok kutsal metinde olduğu gibi Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de de suyun insan yaşamındaki önemi çeşitli anlatımlar ile tasvir edilmektedir. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim'de geçen su örneklerinin, suyla ilgili inançlar bağlamında yer almadığını belirtmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'de denizlerle, okyanuslarla, birbirine karışmayan sular veya Kızıldeniz'in ikiye ayrılması ve tufan ile ilgili pek çok ibretlik anlatım doğrudan ya da dolaylı yoldan "tevhid" vurgusunda bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de suyun ve onun insan hayatı üzerindeki etkisinin anlatıldığı ayetleri mutlak yaratıcının yeryüzündeki alametleri olarak yorumlamak daha doğru gözükmemektedir.

Su, esasen kutsalın tezahürlerinden biridir. Su sembolü her dini gelenek ve toplumda bir takım evrensel dini değerler ortaya koymaktadır. Su gibi ortak dini sembollerin varlığı, dini sembollerin esasında insanın var oluşuna anlam kattığını göstermektedir. Hangi dini inanışta olursa olsun suyla olan her temas, hayatın kaynağı olan su ile yeniden bir araya gelme, ölüm ve yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Nitekim suya; günahlardan arınma, saf hale gelme ve kutsal ile temas etme gibi anlamlar yüklenerek tanrısal alan ile beşerî alan arasında bir bağ kurma amaçlanmaktadır.

Kadim toplumlardan günümüze gelindiğinde, belki bugün eskisi kadar su tanrıları ve tanrıçalarına olan inancın izlerine rastlamasak da suyun kutsal ile temas etmedeki aracılığına olan inancın hiç de azalmadığını belirtmek gerekir. Özellikle su kaynaklarının kutsallığına ve şifa verici yönüne dair inançlar halen tüm canlılığı ile sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, Ramazan. *Mircea Eliade ve Din*. İstanbul: İz Yayınları, 2011.

Altman, Nathaniel. *SacredWater: The Spiritual Source of Life*. New Jersey: Hiddenspring, 2002.

Atasağun, Galip. *İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da) Dini Semboller*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2002.

Atasağun, Galip. "Yahudilik'te Dini Sembol ve Kavramlar", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2001), 125-156.

Aurobindo, Sri. *Kenaand Other Upanishads*. India: AshramPress, 2001.

Bradley, Ian. *Water: A SpiritualHistory*. London: Bloomsbury, 2012.

Çınar, Aliye. “Din Dili: Dini Sembol ve Ritüel”. *Dindarlık Olgusu Sempozyumu*. ed. Hayati Hökekleli, 325-338. Bursa: Kurav Yayınları, 2006.

Eliade, Mircea. *Dinler Tarihine Giriş*. çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalıcı, 2003.

Eliade, Mircea. *İmgeler Simgeler*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları, 1992.

Erbaş, Ali. “Muhtelif Dinlerde Su Motifi”, *Ekev Akademi Dergisi* 8/20 (Yaz 2014), 241-258.

Ertürk, Mustafa. “Havz-ı Kevser”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/546-549. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Eyice, Semavi. “Ayazma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/229-230. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Gündüz, Şinasi. *Sabüiler Son Gnostikler*. Ankara: Vadi, 2. Basım, 1999.

Gürkan, Salime Leyla. “Su (Diğer Dinlerde)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/440-442. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Gürkan, Salime Leyla. “Vaftiz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/424-426. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Harman, Ömer Faruk. “Tufan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/319-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Heidel, Alexander. *EnumaEliş Babil Yaratılış Destanı*. çev. İsmet Birkan. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.

Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi*. çev. Alaeddin Şenel. Ankara: İmge, 1993.

Kitâb-ı Mukaddes. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2001.

Kramer, Samuel Noah. *Sümer Mitolojisi*. çev. Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalıcı, 2001.

Kur'an-ı Kerim Meali, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 13. Basım, 2006.

Masui, Jacques. “Mitoslar ve Semboller”. *Din ve Fenomenoloji*. çev. Havva Köser. ed. Constantin Tacou. 125-141. İstanbul: İz Yayınları, 2000.

McCool, Stephen F. (ed.). *Waterand People, Challenges at the Interface of*

Symbolic and Utilitarian Values. Washington: Diane Publishing, 2009.

Ocak, Ahmet Yaşar. “Ab-ı Hayat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/1-3. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Polat, Bayram. “Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği)” *Dini Araştırmalar* 9/27 (Ocak Nisan 2007), 275-283.

Reno, Stephen J. “Hierofani, Sembol ve Tecrübeler”. *Din ve Fenomenoloji*. çev. Havva Köser. ed. Constantin Tacou. 47-63. İstanbul: İz Yayınları, 2000.

Rudhardt, Jean. “Water”, *The Encyclopedia of Religions* (Second Edition). ed. Lindsay Jones. 14/9697-9704. New York: Macmillian, 2005.

Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Din Fenomenolojisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011.

Sayım, Hüseyin. “Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Yeri”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (1996), 127-137.

Schimmel, Annemarie “Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?”. *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3/3-4 (1954), 67-73. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000402

Sezal, Zeynep. *Su Simgeciliği ve İlahi Dinlerde Arınma*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Struck, Peter T. “Symbol and Symbolism”, *The Encyclopedia of Religions* (second edition). ed. Lindsay Jones. 13/8906-8914. New York: Macmillian, 2005.

Ulutürk, Muammer. “Dinlerde Su Tasavvurları”. *Su Medeniyeti Bildirileri Sempozyumu*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2009.

Yolcu, Mehmet Ali. “Kutsalın Yeniden Üretimi: Kutsal Su İnançları ve Hacibektaş Zemzem Çeşmesi”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3/8 (Yaz 2014), 93-102.

Ek Beyan / Declaration

— Makalenin tüm süreçlerinde İLSAM'ın araştırma ve yayım etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

— Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

— Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

— Bu çalışma, dışarıdan ve bağımsız hakemler tarafından değerlendirilmiştir.

- In all processes of the article, İLSAM's research and publication ethics principles were followed.
- There is no potential conflict of interest in this study.
- The author declared that this study has received no financial support.
- This study has been evaluated by external and independent reviewers.